

Токарева Наталья, д-р психол. наук, доц.,
Криворозський державний педагогічний університет, Кривий Ріг

ПСИХОЛОГІЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПОДРОСТКОВ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА

Статья посвящена анализу характерных тенденций социализации подростков как необходимой предпосылки интернализации личностного опыта в условиях радикальных трансформаций современного общества. Определены социокультурные концепты эпохи постмодернизма, детерминирующей необходимость переосмысления векторов конструктивного личностного становления человека в период взросления. Констатируется полимодальность, вариативность, фрагментарность поведенческих сценариев подростков информационного общества.

Эмпирическая составляющая исследования определяет содержательную наполненность показателей релевантных подсистем личностных конструктов школьников подросткового возраста в семантике поля поведенческих стратегий. Личностные конструкты рассматриваются как интегративные характеристики, актуализирующие потенциальные возможности личности успешно действовать в ситуации неопределенности.

Определены особенности психолого-педагогического сопровождения социализации современных подростков средствами коммуникативного моделирования.

Ключевые слова: социализация, адаптация, интернализация, личностный конструкт, ментальный образ, моделирование, диалог, подростковый возраст.

Tokareva Natalia, Dr.Sc. in Psychology, Assoc. Prof.,
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEENAGERS SOCIALIZATION IN SOCIAL AND CULTURAL CONTEXT OF POSTMODERNISM

The article is dedicated to the salient trends of teenagers' socialization as a prerequisite for personal experience internalization in terms of radical transformations of the modern society. There are defined social and cultural concepts of postmodernism age that determine the need to rethink vectors of personal constructive development of a human-being while they are getting adult. The article states polymodality, variability, fragmentation behaviour of a teenager of the Information Society

An empirical component of the research defines a content fullness of the indicators which are relevant to personal construct subsystems of the teenage students in the semantics of the behavioural strategies field. Personal constructs are learnt as integrative characteristics; they actualize the potential of an individual to operate successfully in a situation when they are uncertain.

The features of psychological and pedagogical support of socialization for a modern teenager by means of communication examples are defined.

Keywords: socialization, adaptation, internalization, personal construct, mental image, examples, dialogue, teenage (adolescence).

УДК: 159.99

Катерина Фетісова, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕМПІРИЧНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПОКОЛІННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОДУКТІВ ФОТО- ТА КІНО-МИСТЕЦТВА

Дана стаття присвячена побудові емпіричної моделі дослідження поняття історичної особистості через призму продуктів фото- та кіномистецтва. В даному аспекті ми визначаємо контекст розуміння поняття історичне покоління та історична особистість, розглядаємо продукт мистецтва як відображення певної схопленої реальності. В статті наведена модель для побудови емпіричного дослідження.

Ключові поняття: історичне покоління, історична особистість, відображення реальності, продукт фото- та кіномистецтва.

Актуальність. Сьогодення ставить перед особистістю безліч завдань та вимог. У швидкоплинному темпі інколи ми можемо заплутатися, втратити себе. З іншої сторони маючи великий багаж знань та можливостей ми можемо підкорити світ, стати неперевершеними. Проте для цього необхідно точно розуміти свою дійсність, своє місце та середовище існування. Проведена велика кількість досліджень стосовно місця особистості, ціннісних орієнтацій. Ми у своєму дослідженні звертаємо увагу на витвори мистецтва як способу відображення реальності. Вміючи оцінити власне покоління та покоління попередніх епох, ми маємо можливість виокремити провідні особливості світосприйняття та ціннісних орієнтацій. Людини без минулого не існує. Дане дослідження дає можливість подивитися на здобутки минулого та виокремити сьогоденні тенденції. В результаті ми отримаємо перелік характеристик певної доби та зможемо співвіднести особистість та її історичний час, надасть можливість співвіднести відповідність.

Метою даної статті є побудова якісної емпіричної моделі дослідження історичного покоління через призму фото- та кіномистецтва, виокремлення її складових.

В науковій практиці історичне покоління розглядається через площину декількох підходів. Визначаючи поняття покоління слід пам'ятати, що це є соціально-

демографічна, що об'єктивно складається, і культурно історична спільність людей. Ф. Енгельс зазначав, що поняття "покоління" походить від загального арійського кореня "gan", що означає "породжувати потомство". Вже в древніх біблійських і євангельських текстах зустрічається багатозначне використання терміну "покоління" для позначення нащадків, однолітків і сучасників. Вивчаючи дане поняття, ми стикаємося з демографічним його трактуванням. Так Г. Рюмелін стверджує, що покоління можна розглядати через призму кількісного показника, визначаючи його довжину, визначаючи її середню вікову різницю між батьками та дітьми в цей історичний період. Маркс та Енгельс дане поняття розглядали як поєднання культурно-історичної складової та з класово-економічною. В трактуванні Х. Ортеги-і-Гассета і Х. Маріаса покоління виступає як суб'єкт історичної діяльності, вірний політичним ідеям свого часу. Характеризуючи динаміку експансії покоління, Ортега-і-Гассет відмічав, що термін діяльності покоління триває близько 30 років і ділиться на два періоди. Впродовж першого нове покоління поширює свої ідеї, схильності, смаки, які затверджуються і стають пануючими в другий період.

Досліджуючи різноманітні підходи, в основному переважають чотири різнозначних його розуміння:

1) біологічне, як форми одного організму, що розрізняються по будові, способу життя, способу розмноження, що змінюються в процесі його життєвого циклу;

2) генеалогічне, як група особин однаково віддалена від загальних предків;

3) демографічне, як що народилися упродовж одного року (когорта) і що становлять вікову структуру населення;

4) історико-культурне, де поняття має швидше символічний сенс, характеризуючи учасників однієї події або сучасників важливих історичних подій, людей із загальними орієнтаціями або настроями.

У нашому дослідженні ми спираємося на думку, що історичне покоління – це представники певного історичного покоління, яке має власні соціокультурні, психологічні особливості. За допомогою даних ознак можливо визначити норми та правила поведінки, суспільні цінності, поняття чим являється особистість.

Визначивши наше розуміння поняття історичного покоління, варто окреслити власний підхід до продуктів мистецтва як предмету дослідження. Перш за все, зазначимо, що в науковій практиці переважають два підходи. По-перше, розуміння продукту мистецтва як відображення самого митця, його поглядів, внутрішнього світу. По-друге, розгляд продуктів мистецтва як відображення дійсності, реальності, в якому вони створені. Спочатку мистецтво розглядалося лише через призму естетики. Проте більш глибоке дослідження витворів показало наявність скритих ознак, під контекстів. Головні з них свідчать про те, що знання загальних чинників, зіставляючи можливі лінії взаємовпливу історичної психології і мистецтва ще недостатньо. Як правило, пряме перетікання художніх характеристик в психологічні, і навпаки, в історії культури майже не є присутнім. Перешкодою у взаємопроникненні психологічної і художньої сфер часто виступає художній етикет система наві'язаних авторів естетичних канонів.

Так, якщо ми спробуємо реконструювати зміст психічного життя людини XI–XIII ст. по матеріалах літописів, то відразу зіткнемося з очевидною перешкодою: історія для літописця не має "другого" плану – прихованої психологічної підоснови. У даному випадку літературний ряд і ряд психологічний, здавалося б, абсолютно роз'єднані, не поєднуються. Образи князів у літописах не знають душевної боротьби, внутрішніх переживань, тобто того, що можна було б назвати змістом психічного життя. Ми легко помітимо що характеристики князів виткані не стільки з психо-логічних, скільки з політичних понять. Не буде перебільшенням сказати, що і само поняття характеру як уявлення про індивідуальну і неповторну психологію у цей момент відсутнє. Чи слід на підставі цього робити висновок про мізерність психічного життя наших попередників? Психологічний досвід людей XI–XIII ст. був, звичайно ж, набагато багатіше, ніж він представлений в літературі і мистецтві того часу. "Не слід думати, – пише Д.С. Ліхачов, – що староруський автор XI–XIII ст. тому тільки не зображував в літописі психологію людей, їх внутрішнє життя, що він не знав цієї психології, не бачив цього внутрішнього життя або "не умів" їх зображувати". Звертаючись до Ю.М. Лотмана, бачимо, що: "Література – не полиця книг, вона живий організм, і тримається цей організм єдністю атмосфери, наявністю певних безперечних цінностей. Атмосфера чесності, душевного благородства безстрашного пошуку істини – повітря літератури. Без нього вона гине. А атмосфера ця створюється лише ціною найбільших і важких особистих зусиль". Чим далі розвивається суспільство, тим більше стає виднішим взаємозв'язок зображуваного у творі та реальності. Вже Г. Шпет стосовно сприйняття художнього твору використовує новий для психології термін "злинянне спі-

лкування", що чудово характеризує суть справи. Він підкреслює, що таке спілкування з художнім твором, з культурою припускає актуальну спільність, єдність індивідів, існуюче між ними "повідомлення". "Воно – не чинник в культурній історії людини, але умова її фактичного буття". Шпет зазначав, що художні твори – духовна суб'єктивація світу.

Отже, художній твір – це духовна суб'єктивація світу, не лише його перенесення у світ почуттів, але й одухотворення. З винайденням фотографії ми отримуємо можливість фіксування певного моменту дійсності. Фотографія покликана свідчити про реальність. Не відображати реальність, але свідчити про неї. Але що таке реальність? Ось перед нами камінь-валун в лісі, або відполірований часом корінь старого дерева з тінями, що рухаються, які на нього відкидають листя. Ця реальність – моментальна реальність імпресіоністів; але ми знаємо, що є реальність глибинніша – хоч би тому, що довговічніша: це видима його поверхня без всяких відблисків і тіней. І є ще глибша реальність – це структура цього каменю, завдяки якій він залишається завжди собою, хоча виглядає по-різному в сонячних променях і в похмуру погоду, вдень і вночі у світлі ліхтарів, взимку і під дощем.

Очевидно, що кінокадр чи фотографія фіксує набагато більше інформації ніж будь-який інший витвір мистецтва. Підсвідомо людина більше довіряє фото саме тому, що око зчитує всю інформацію, яка знаходиться на зображенні, а не лише "зорову частину". На початку своєї діяльності Ейзенштейн намагався з матеріалу нового мистецтва створити мову кіно, тобто передати поняття через комбінацію кадрів. Він спирався на ідеї О. Потебні щодо того, що "вихідна точка мови та свідомої думки є порівняння, мова виходить з ускладнення цієї вихідної форми" [10]. Режисер приходив до висновку, що "...предмет витвору мистецтва дієвий тільки тоді, коли ... сучасний змінний сюжетний окремий випадок – за своєю будовою "насаджений" на основу, яка відповідає закономірностям ситуації чи канону певної первісної норми суспільної поведінки". Іншим напрямом розмірковувань є погляди кінорежисера А. Тарковського, який вважав, що основа всього – образ, котрий є факт. Ідеальна модель фільму – відзняте година за годиною життя людини [5]. Він створює образ, збираючи в ціле суму кадрів.

Ще одним цікавим дослідженням постає робота У. Еко "Про членування кінематографічного коду". Ця робота присвячена розгляду семіотики кіно. Він виокремлює певні коди, елементи, завдяки яким кінострічку можливо розкласти на ряд частин. Його погляди будуються на основі поглядів Метца і Пазоліні. Саме Метц при дослідженні кіно виділяє елементарну частину – зображення. У своїй роботі Еко виділяє декілька кодів, що дозволяють досліджувати кінострічку з різних ракурсів. Досліджувати зображене на екрані. Наприклад, коди сприйняття. Пазоліні визначає фільм як "письмову мову дії". Як бачимо, фотографію та фільм можна розглядати як певний різновид мови, дискурсу загалом, здійснюючи аналіз кожного окремого історичного факту чи "елементу" як складової цілісного дискурсу історичного покоління чи доби [9]. Досліджуючи різноманітні джерела, на нашу думку дуже вдало пояснив співвідношення реальності та зображення Р. Барт у своїй роботі "Камера Лусіда". Він визначив фотографію як "схоплену реальність" [15].

Наше дослідження має таку структуру – перш за все необхідно визначити поняття "покоління" у культурно-історичному контексті. Ця ідентифікація складається із трьох аспектів:

1. історико-критичний аналіз психолого-дискурсивних особливостей покоління;
2. ідентифікація власного історичного покоління;
3. реконструкція історичного покоління кінця XIX – поч. XX ст.

Реконструкція історичного покоління кінця XIX – поч. XX ст. передбачає аналіз за наступними критеріями: цінності; норми; емоційна складова; мотиваційний компонент; спрямованість; дії; вчинки; взаємодія; взаємовплив.

Далі на основі отриманих даних ми можемо побачити можливість сприйняття поняття історичного покоління, його пізнання, відкритість до дослідження.

В результаті даного дослідження ми маємо отримати ознаки певного історичного покоління та виокремити відповідність особистості її історичному часу, в якому вона перебуває, а також проаналізувати її місце та роль, віднайти кращі шляхи самопізнання та самореалізації.

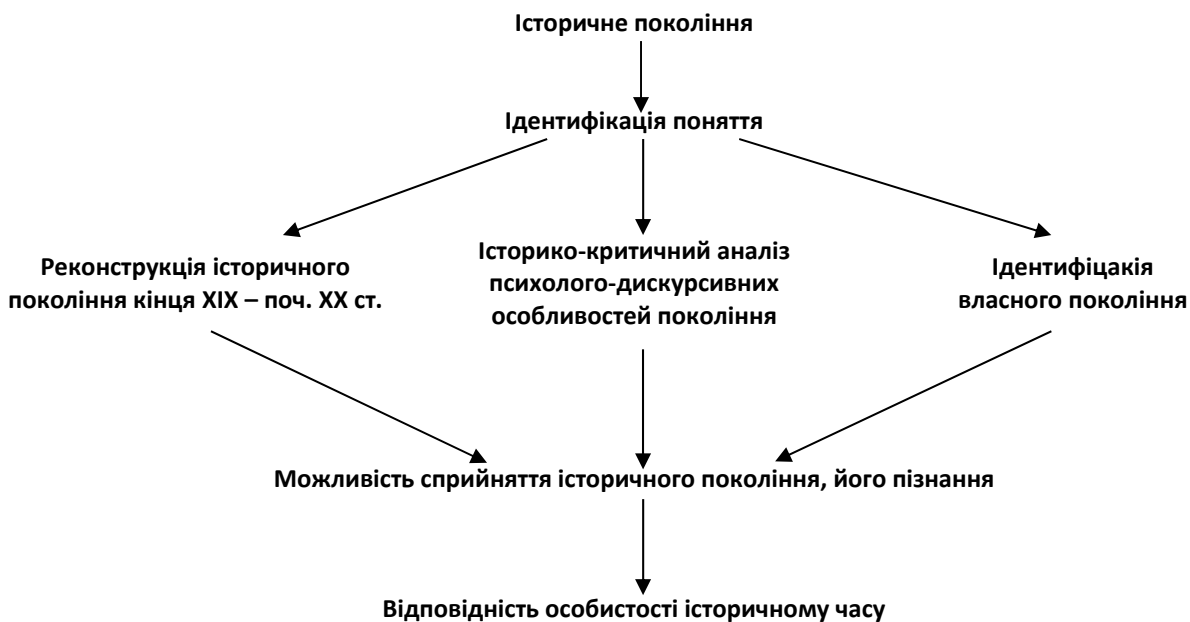


Рис. 1. Реконструкція історичного покоління кінця XIX – поч. XX ст.

Відповідно до нашої схеми, дослідження пропонуємо проводити в декілька етапів. По-перше, розробка опитувальника "Історичне покоління" (оцінка поняття історичного покоління). По друге, розробка опитувальника "Оцінка власного історичного покоління", що дозволить зрозуміти, як людина вміє відчувати, сприймати та аналізувати власну реальність. По-третє, моделювання, реконструкція певної історичної дійсності. Даний етап передбачає демонстрацію продуктів фото- та кіномистецтва, їх аналіз за розробленими критеріями. По-четверте, використання опитувальників цінностей особливостей. Це дозволить спостерігати можливість особистості виокремлювати певні цінності та характеристики власного та пропонованого покоління. Ми прагнемо уточнити та пояснити зв'язок між світоглядом особистості та її можливістю оцінювати інших, робити це достовірно. В даному контексті ми вважаємо доречними для використання такі методики як "Смисложиттєві орієнтації" та методика "Ціннісні орієнтації" М. Рокіча. "Смисложиттєві орієнтації" (методика СЖО) Д.О. Леонтьєва дозволяє оцінити "джерело" сенсу життя, який може бути знайдений людиною або в майбутньому (цілі), або в сьогоденні (процес) або минулому (результат), або у всіх трьох складових життя. Тест СЖО є адаптованою версією тесту "Мета в житті" Дж. Крамб і Л. Махоліка. Методика була розроблена на основі теорії прагнення до сенсу і логотерапії В. Франкла і мала на меті емпіричної валідації ряду уявлень з цієї теорії. На основі факторного аналізу адаптованої версії цієї методики вітчизняними дослідниками (Леонтьєв, Калашников, Калашникова) був створений тест СЖО, що включає, поряд із загальним показником свідомості життя, також п'ять субшкал, що відо-

бражають три конкретних змістовних орієнтації (цілі в житті, насиченість життя і задоволеність самореалізацією) і два аспекти локусу контролю (локус контролю-Я і локус контролю-життя). Тест СЖО містить 20 пар протилежних тверджень, що відбивають уявлення про фактори свідомості життя особистості. Ситуація надає кожній людині можливість зробити в цьому певний вибір, в зв'язку з чим майбутнє принципово відкрито, а різні варіанти очікуваного майбутнього мають різну мотивуючу привабливість. Дана методика також надає нам можливість подивитися на відкритість-закритість людини до пізнання та аналізу. Методика Рокіча "Ціннісні орієнтації" дозволяє досліджувати спрямованість особистості і визначити її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, сприйняття світу, ключові мотиви вчинків, основу "філософії життя". М. Рокіч розглядав цінності як різновид стійкого переконання, що якась мета або спосіб існування краще, ніж інший. Природа людських цінностей за Рокічем – це загальне число цінностей, які є надбанням людини, порівняно не велике, всі люди володіють одними і тими ж цінностями, хоча і в різному ступені, цінності організовані в системи, витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві і його інститутах і особистості. вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, які заслуговують на вивчення. М. Рокіч розрізняє два кла-

си цінностей – термінальні та інструментальні. Термінальні цінності Рокіч визначає як переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування (наприклад, щасливе сімейне життя, мир у всьому світі) з особистої і суспільної точок зору варто того, щоб до неї прагнути; інструментальні цінності – як переконання в тому, що якийсь образ дій (наприклад, чесність, раціоналізм) є з особистої і суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях. По суті, розведення термінальних і інструментальних цінностей виробляє вже досить традиційне розрізнення цінностей-цілей і цінностей-засобів.

Узагальнивши результати з досліджень, ми маємо можливість чітко виокремити фактори сприйняття покоління, можливості його сприйняття та пізнання.

Відповідно отримавши контент всіх результатів, отримуємо базис для виокремлення ознак відповідності особистості історичному часові, в якому вона втілює власну життєдіяльність.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо сказати, що в контексті дослідження історичного покоління, важливо визначити дане поняття. В нашому дослідженні ми розглядаємо це поняття через культурно-історичний контекст та розуміємо як сукупність людей в певному історичному вимірі важливих подій, об'єднаних спільними орієнтаціями, потребами, нормами та настроями. Продукт фото- та кіномистецтва постає як результат відображення, схоплення реальності. Відповідно до розуміння даних понять запропонована емпірична модель дослідження історичного покоління, складовими якої є визначення, ідентифікація самого поняття через ідентифікацію власного історичного покоління, історико-критичний аналіз психолого-дискур-

сивних особливостей та реконструкцію історичного покоління певного періоду. Другою важливою складовою є характеристика можливості сприйняття історичного покоління, його пізнання. В результаті ми отримуємо критерії відповідності особистості історичному часові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барт Р. Третий смысл / Ролан Барт // Строение фильма. – М.: Ра-дуга, 1984. – С. 176–188.
2. Барт Р. Camera Lucida / Ролан Барт. – М.: Ad Marginem, 1997. – 224 с.
3. Занусси К. // Мир и фильмы А. Тарковского. – М.: Искусство, 1991. – С. 383.
4. История понятий, история дискурса, история метафор / Под ред. Х.Э. Бедекера. – М., 2010.
5. Иванов В.В. // Мир и фильмы А. Тарковского. – М.: Искусство, 1991. – С. 231–232.
6. Клименко В.В. Психология творчества / В.В. Клименко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
7. Маноха І.П. Психология потаённого Я / І.П. Маноха. – К.: Поліграфкнига, 2001.
8. Моисеева Н. Культурология. История мировой культуры / Н. Моисеева. – СПб.: Питер, 2007.
9. Ортега-и-Гассет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-и-Гассет. – К.: Основи, 1994. – 424 с. – С. 238–272.
10. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – М., 1913. – С. 181.
11. Проблемы психологии дискурса / Под ред. Н.Д. Павловой, И.А. Зачесовой. – М.: ИП РАН, 2005.
12. Фрейлих С. Матрица времени / С. Фрейлих // Мир и фильмы А. Тарковского. – М.: Искусство, 1991. – С. 203.
13. Эйзенштейн С.М. Собрание сочинений в 6 т. / С.М. Эйзенштейн. – М.: Искусство, 1968. – Т. 5. – С. 169.
14. Эйзенштейн С.М. Метод. Цит по: Иванов В.В. Очерки по истории семиотики в СССР. – М.: Наука, 1976. – С. 72–73.
15. http://community.livejournal.com/bookshelf/_25777.html – Роланд Барт "Камера Люсида"
16. <http://community.livejournal.com/kinoseminar/234686.html> – Умберто Эко. О членениях кинематографического кода.

Стаття надійшла до редколегії 11.11.16

Фетисова Екатерина, асп.,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЭМПИРИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОДУКТОВ ФОТО- И КИНОИСКУССТВА

Статья посвящена построению эмпирической модели исследования понятия исторической личности через призму продуктов фото- и киноискусства. В данном аспекте мы определяем контекст понимания понятия историческое поколение и историческая личность, рассмотрение продукта искусства как отражения определенной схваченной реальности. В статье приведена модель для построения эмпирического исследования.

Ключевые понятия: историческое поколение, историческая личность, отражение реальности, продукт фото- и киноискусства.

Fetisova Catherine, post-graduate,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EMPIRICAL MODEL THE RESEARCH OF HISTORICAL GENERATION THROUGH THE PRODUCTS OF PHOTO AND MOVIE ART

This article focuses on building empirical models study the concept of a historical figure in the light of product photography and film art. In this respect we define the context of historical understanding of the concept generation and historical identity, product review art as a reflection of a reality captured. The article presents a model for building empirical research.

Keywords: the historic generation, historical figure, a reflection of reality, product photography and film art.

УДК: 37.034

Леся Філоненко, асп.
ВДПУ ім. М. М. Коцюбинського, Вінниця

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

У статті розглядається соціокультурний підхід у гуманістичному вихованні, який визначає стратегію формування толерантних міжособистісних взаємин молоді на базі толерантності, гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: соціокультурний аспект, міжкультурні контакти, гуманістичне виховання, толерантність, толерантні міжособистісні взаємини, гуманістичні цінності.

Постановка проблеми. Гуманістичне виховання молодих людей в нових соціокультурних умовах зумовлене демократичними, інтеграційними процесами, стимулює підвищення вимог щодо якості підготовки, рівня вихованості учнівської та студентської молоді,

яка завдяки Болонській угоді характеризується високим рівнем мобільності, міжкультурних контактів і комунікацій, міжнародних зв'язків і стосунків. Молодь часто стикається з труднощами в процесі спілкування, що пов'язано з відсутністю навиків міжособистісної

© Філоненко Леся, 2017